

BEYOĞLU SENİN

KATILIMINLA BEYOĞLU

HAK TEMELLİ KORUMA BAĞLAMINDA
BEYOĞLU'NUN KÜLTÜR MİRASI
PANEL RAPORU

11 ARALIK 2021

“HAK TEMELLİ KORUMA BAĞLAMINDA BEYOĞLU’NUN KÜLTÜR MİRASI”

KONULU PANEL

GİRİŞ

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Şehir Planlama Müdürlüğü tarafından 2020 Eylül ayından itibaren katılımcı bir şekilde yürütülen Beyoğlu ilçesi Strateji Planı çalışmaları ve “Beyoğlu Senin” etkinlikleri kapsamında Beyoğlu'nun temel meselelerini gündeme taşımak ve konunun uzmanlarıyla tartışılmasını sağlamak amacıyla paneller ve söyleşiler düzenlenmektedir.

İstanbul Kent Konseyi işbirliği ile gerçekleştirilen tematik panel ve söyleşilerin üçüncüsü olan “Hak Temelli Koruma Bağlamında Beyoğlu’nun Kültürel Mirası” konulu panel ve Yapı Kredi Kültür Sanat’ın desteğiyle 11 Aralık Cumartesi günü Yapı Kredi Kültür Sanat Merkezinde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca panel, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık’ın YouTube kanalında canlı olarak yayınlanmıştır.

Panel; öncelikle İstanbul Kent Konseyi Kent Kültürü ve Kültür Mirası Çalışma Grubu Moderatörü Dr. Ayşe Ege Yıldırım’ın Kent Konseyi ve kültürel mirasa dair genel bilgileri içeren açılış konuşması ile başlamıştır. Ayşe Ege Yıldırım’ın konuşmasında öne çıkan konular şu şekildedir:

İstanbul Kent Konseyi yönergesine göre çalışma grupları kurulmaktadır. Bu grupların kurulma amacı; İstanbul’daki kent yaşamında kent vizyonunun ve hemşerilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması adına çeşitli alanlarda derinlemesine ve kapsamlı çalışmalar yapmak suretiyle kent yönetimine katkıda bulunmak, İstanbul’un sorunlarını saptamak ve çözüm önerileri geliştirmektir. Kent kültürü ve kültürel miras çalışma grubunun vizyonu ise; İstanbul’un zengin kültürel birikiminden beslenerek çağdaş bir kent kültürünün gelişmesinde ve İstanbul’un kültürel ve doğal miras değerlerinin korunmasında bilimsel çerçevede iyi uygulama ilkelerine bağlı etkin, katılımcı ve sürdürülebilir politikaların geliştirilmesi ve uygulanması, bu yönde İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve İstanbul Kent Konseyi arasında kurumlaşmış aktif ve demokratik bir işbirliği öngörmektir.

Beyoğlu, İstanbul’un kültürel çeşitliliğini yüzyıllardır yaşatan ve ona dünya kenti kimliğini veren başlıca yerleşim bölgelerinden biridir. Doğu Roma’nın başkenti Konstantinopolis’in karşı kıyısında yerleşen Ceneviz kalesinden kozmopolit Osmanlı’nın gayrimüslim vatandaşlarının Pera ve Galata’da kurdukları yaşam alanlarına; Osmanlı’nın Batı dünyasına açılma sürecinde kurulan diplomatik misyonlardan Cumhuriyet döneminin Modern Mimari yapıtlarına; önemli toplumsal olayların kamusal sahnesi olan

mekanlardan hayranlık uyandıran mahallelerdeki konut dokusuna kadar çok katmanlı bir tarihin izlerini yapılı ve sosyal çevresinde görebilmekteyiz.

Beyoğlu aynı zamanda İstanbul'un farklı dönemlerindeki sosyal dönüşümleri de yansıtan, şehrin başlıca kültür, sanat, eğlence, ticaret ve yaşam merkezlerinden biridir. Farklı sosyal kesimlerin barındığı ve izlerini bıraktığı canlı bir kamusal yaşamın tanığıdır. İstanbul'da yaşayan ve onunla bağları olan herkesin, üzerinde bir hakkı bulunan bu ortak miras, günümüz İstanbul'unun sermaye ve siyaset ortamında yaşanan hızlı dönüşümlerin de etkisiyle yoğun bir baskı altındadır diyebiliriz. Bu, İstanbulluların kent hakkı ve kültürel hakları açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Hak temelli yaklaşımlar insan haklarından ortaya çıkmaktadır. 10 Aralık 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi madde 27'de:

1. Herkes, topluluğun kültürel yaşamına özgürce katılma, sanattan yararlanma ve bilimsel gelişmeye katılarak onun yararlarını paylaşma hakkına sahiptir.
2. Herkesin kendi yarattığı bilim, yazın ve sanat ürünlerinden doğan manevi ve maddi çıkarlarının korunmasına hakkı vardır.

paragrafları ile özellikle kültürden bahsedilmektedir.

Dünyada kültürel mirasın korunmasında önde gelen uluslararası bilimsel kuruluş "Uluslararası Anıtlar Ve Sitler Konseyi (ICOMOS)", İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 70. yıl dönümü münasebetiyle 2018 yılında, Buenos Aires Bildirgesi'ni yayınlamıştır. Bu bildirmede ICOMOS, kültürel mirastan yararlanma ve ona katılma hakkını destekler ve dünya mirasına hak temelli yaklaşımları destekleme taahhüdünü yineler. Üyeleri, çalışmalarında topluluklar ve halklarla güçlü ilişkiler kurmaya; toplulukların kendi özel kültürel mirasları ile ilgili önlemleri almadan, özgürce ve bilgilendirilmiş rızasını alma ilkesini benimsemeye; topluluklara ve hak sahiplerine danışılması ve kültürel mirasın tanımlanması, seçilmesi, sınıflandırılması, yorumlanması, korunması ve ayrıca yönetimi ve geliştirilmesi süreçlerinin tamamını aktif olarak katılmaya davet edilmeleri için mümkün olan tüm yardımı sunmaya teşvik eder.

Bu bağlamda, biz de bugün bu doğrultuda geçmişten günümüze İstanbulluların Beyoğlu'nda yarattığı kültürel mirası bugünkü koruma ve kullanım durumlarını, sorunları, fırsatları, hak temelli yaklaşımlar üzerinden değerlendirmeye çalışacağız.

Ardından, panel İstanbul Kent Konseyi Başkanı Tülin Hadi'nin Beyoğlu'nun planlama sürecine dair genel başlıkları içeren konuşması ile devam etmiştir. Tülin Hadi'nin konuşmasında vurguladığı konular şu şekildedir:

Beyoğlu kültürel değerlerini ve yerel dokusunu kaybetmektedir. İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı'na bağlı Şehir Planlama Müdürlüğü çeşitli ilçeler için planlar yapmaya başlamıştır. Bunun ilki katılımcı bir

yöntem ile ortak strateji belgesinin hazırlandığı ardından planlama faaliyetine geçildiği Adalar'da denenmiştir. Adalar'da yapılan çalışmanın aynısı Beyoğlu için de yapılmak istenmektedir. Bu strateji belgesi geniş katılımı hazırlanan, bütün tarafların sahip çıkacağı, kurumlar arasındaki eşgüdümü de sağlayan ve yerel yönetimin politikaları ile uygulamalarına ışık tutacak ve yön verecek olan bir belgedir. Beyoğlu söz konusu olduğu zaman Beyoğlu'nun İstanbul için önemini ve yerini tartışmak, hafızasına dair değerleri ortaya çıkartmak ve geliştirmek, mekansal strateji belirlemek ve geliştirmek, kurumlar arası eşgüdümü sağlamak ve stratejilerini belirlemek gibi amaçlar vardır. Kent Konseyi de bütün bu katılımcılık meselesinin içerisinde yer almaktadır. İBB'nin yapmış olduğu hazırlık toplantıları içerisinde; Yaşayan Beyoğlu, Hatırlayan Beyoğlu, Üreten Beyoğlu, Yaratıcı Beyoğlu, Dayanıklı Beyoğlu ve Adil Beyoğlu olmak üzere 6 tane tema belirlenmiştir. Belirlenen temaların içeriğini zenginleştirmek ve tartışmalara katılabilmek isteğiyle Kent Konseyi de sürece dahil olmuştur. beyoglusenin.ist web sayfasına girerek sürece dair bütün çalışmaları takip edebilirsiniz.

Açılış konuşmalarının ardından Ayşe Ege Yıldırım moderatörlüğünde gerçekleştirilen panel kapsamında; geçmişten günümüze İstanbulluların Beyoğlu'nda yarattığı kültürel mirası, bugünkü koruma ve kullanma durumlarını, sorunları, fırsatları, hak-temelli yaklaşımlar üzerinden değerlendirilmiştir. Panelde Mimar ve Mimarlık Tarihçisi - Özyeğin Üniversitesi Öğretim Üyesi/ ICOMOS İtalya Üyesi Dr. Luca Orlandi, Sanat Tarihçisi - Ermeni Mimarisi ve Resim Sanatı Uzmanı/ Kültürel Miras Koruma Derneği Kurucu YK Üyesi Dr. Elmon Hançer, Koruma Mimarı - ICOMOS Türkiye Milli Komitesi Başkanı Burçin Altınsay Özgüner ve Şehir Plancısı - Yıldız Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi/ ICOMOS Türkiye Milli Komitesi Üyesi Prof. Dr. Zeynep Enlil konuşmacı olarak katılmıştır. Panel sonunda İBB Şehir Planlama Müdürlüğü Katılım Koordinatörü Miray Özkan tarafından değerlendirme ve kapanış konuşması gerçekleştirilerek panel sonlandırılmıştır.

PANEL ÇIKTILARI

Dr. Luca Orlandi (Mimar ve Mimarlık Tarihçisi - Özyeğin Üniversitesi Öğretim Üyesi/ ICOMOS İtalya Üyesi):

İstanbul'un Beyoğlu bölgesi Akdeniz'de çok kültürlü bir kavşak ve modern metropolitan gibi düşünülebilir. Galata'nın dönüşümü ile birlikte Pera ve Galata bölgesi her zaman ön plana çıkmıştır. Kozmopolitan özellikleri ve yaşayanların kültürel çeşitliliği ile gelişmiştir. Bugünkü manzara, orta çağlardan başlayan çok uzun yıllar boyunca süren bir sürecin devamıdır. Cenevizliler, Bizans İmparatorluğu'nda ilk koloniyi kurduklarında bu yakada başlamış bir tarihten bahsetmekteyiz. Tüccarlar, eski Yunan'dan Roma İmparatorluğu'nun sonrasına ve Bizans İmparatorluğu'na kadar giden süreçte Avrupa ile Konstantinopolis arasındaki ilişkileri göstermekteydiler. Geçmişte, Beyoğlu olarak

bildiğimiz yerde özellikle Galata ve Pera şehrin içinde bir şehir haline gelmiştir. Bu bölge yabancıların ikamet ettiği bir bölgeydi. Burada, Levantenler ve sonrasında Fransızlar; Rumlar; Ermeni Cemaati ve diğer azınlık cemaatleri ikamet etti. Böylelikle son derece uluslararası bir ortamda bir kaynaşmadan bahsetmek mümkündür. Haçlı Savaşları'nın ardından buraya Latinlerin gelmesiyle kent büyümüştür. Daha sonrasında, Osmanlı'nın 1453 yılında kenti fethetmesinin ardından bu bölge büyümeye devam etmiştir. Osmanlı Türkleri ve yeni Müslüman hükümdarlar geldiğinde yeni bir şehir gelişimi ve kalkınması tanımlandı fakat bu tanım uluslararası özelliğini daima korumuştur.

Galata bölgesi, Cenevizlilerin 14. yüzyılda inşa ettiği surların içinde sınırlı iken sonrasında sınırları genişledi ve bugün bulunduğumuz noktaya geldi. Galata bölgesinin çeperleri "Pera'nın Kırsal Kesimi" bu alana adını veren bölgedir. Osmanlılar, Ceneviz kentinin kalan kısmına atıfta bulunmak için bu bölgeye Galata demeye karar vermişlerdir.

Şekil 1. Galata ve Pera Detaylı Haritası (1858-1860)

Galata Bölgesi'ndeki evleri ve şehrin yayılımını gösteren haritada, bir kısımda pembe renk kullanılmış diğer kısımda kahverengi kullanılmıştır. Fetihten yüzyıllar sonra Osmanlılar ve Araplar gibi diğer Müslüman azınlıklar Galata'nın kuzey kısmında yer alan Kasımpaşa'ya doğru yani tersanelere doğru bir yerleşim başlattıklarını görmekteyiz. Haritada, kahverengi kısımlar tipik Osmanlı Türk geleneğine ait eski ahşap binaları; pembe renkli kısımlar Musevilerin, Latinlerin, Ortodoks Cemaatlerinin yani Rumların ve Ermenilerin inşa ettiği binaları göstermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde 19. yüzyılın sonlarından 20 yüzyılın başlangıcına kadar Pera artık Beyoğlu isminde yeni kozmopolit burjuvazinin merkezi haline gelmiştir. 19. yüzyılın seyyahları, Pera ve Beyoğlu bölgesini tanımlarken caddeler, bulvarlar ve kentsel ortamın parklarından bahsederek son derece modern bir tanımda bulunmuşlardır. Edmondo De Amicis, Konstantinopolis isimli kitabında, 1874'de ziyaret etmiş olduğu İstanbul'un nasıl modern bir dönüşümden geçtiğine dair tasvirde bulunmuştur. Kitabında İstanbul'u, Londra'yla ve Avrupa'nın başka kentleri ile kıyaslamıştır. Kitabında, Galata ve Pera'yı tanımlarken: "Aslında Doğu'da olduğunuzu düşündüren tek

şey insanların kıyafeti, etrafınıza baktığınızda onun dışında tamamen Avrupa ülkesinde gibi hissediyorsunuz” demektedir. Kitabında, tramvayı, tüneli, elektriği, Karaköy'deki buharlı vapurları anlatarak modernlik, zenginlik ve eklektik bir durumun bu bölge ile ilgili Belle Époque diyebileceğimiz tasvirlerinde bulunmuştur.

Pera her zaman nüfusu açısından etnik olarak çeşitlilik arz eden bir alan olmuştur. 1848 yılında nüfusu 137.000 kişi idi ve Osmanlı İmparatorluğu topraklarında, Müslümanların hüküm sürdüğü bir bölge olmasına rağmen burada yaşayan kişilerin büyük çoğunluğu Müslüman değil, gayrimüslimlerden oluşmaktaydı. Bu bölgede; Levantenler, Latinler, İtalyanlar, Cenevizliler ve Venedikliler yaşamaktaydı.

Son 60 yıl gibi bir dönemdir farklı müdahalelerle Galata ve Pera bölgesini dönüştürmeye devam eden kentsel dönüşüm çalışmaları vardır. Karaköy sahil şeridi, Salı Pazarı İskelesi, Karaköy Meydanı, Raimondo D'Aronco'nun 1903 yılında inşa ettiği ve 50'lerin sonlarına doğru yıkılan meşhur cami gibi örnekler ele alındığında burada, restorasyondan bahsetmenin mümkün olmadığı, binanın cephesine makyaj yapılarak binanın yok edildiği “facadism” yani cephecilik olduğu söylenebilir. Beyoğlu'nun çok büyük bir mahallesi olan Tarlabası'nda, 278 tarihi bina ve 9 bloğu kapsayan Tarlabası 360 Kentsel Dönüşüm Projesi, sundukları proje ile gerçekte olan proje birbirinden çok farklıdır. Projede sadece kentsel makyaj yapılmıştır.

Günümüzdeki Galata ve Pera, 19. ve 20. yüzyıl kentsel planlama dönüşümünün bir sonucudur. Son 150 yılda yangınlar, depremler veya insan müdahaleleri gibi doğal sebeplerle hızlı değişiklikler olmuştur. Aynı zamanda bina yıkımları, binaların terkedilmesi ve yanlış inşaat çalışmaları da görülmüştür ve hala görülmektedir. Bütün bu yüzyıllar içerisinde yaşananları düşünecek olursak bu görünümde değişiklik yaratan Beyoğlu'nun artık tanınmaz hale geldiğini ve bir kaos içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. Buna rağmen Beyoğlu'nun hala bazı mimari kalıntıları aracılığıyla eski şehrin çok katmanlı kozmopolitan özelliğini taşımaya devam ettiğini söyleyebiliriz. Buradaki karmaşık bağlama baktığımızda, farklı katmanlarda bu bölgenin özellikle belirli mekansal unsurlarla birlikte restore edilip tekrar cazibeli hale getirilmesi ve kültür merkezi olarak İstanbul'da yer alması mümkün olabilir. Geçmişte de olduğu gibi çok kültürlülük ve çeşitliliğin mutlaka kabul edilmesi gerekmekte ve bunun bir zenginlik katan unsur olarak gayri maddi miras çerçevesinde ele alınması gerekmektedir. Bu önemlidir çünkü restorasyon müdahalelerinin birbirinden ayrı, bölük pörçük yapılmasını önleyecektir fakat bir bütün içerisinde de düşünülmüş restorasyon çalışmalarına ihtiyacımız vardır.

Dr. Elmon Hançer (Sanat Tarihçisi - Ermeni Mimarisi ve Resim Sanatı Uzmanı/ Kültürel Mirası Koruma Derneği Kurucu/ YK Üyesi):

Galata ve Pera denildiğinde kozmopolit bir dünya akla gelmektedir; burası Doğunun Batıya, Batının da Doğuya açılan kapısı; bir geçiş noktasıdır. Tarihi yarımada, payitaht İstanbul'un karşısında, Haliç ile

ayrılan bir bölgedir Galata ve Pera. *Galata'nın* hikayesi, surlarla çevrili küçük bir yerleşim yeri olarak I. Konstantin dönemindeki ilk küçük kentleşme ile başlamıştır. *I. Konstantin* Üsküdar'dan buraya gelerek yerleşen Ortodoks Rumlar için, *İstanbul'un 13.bölgesi olan* Galata'ya kilise, agora (*forum*), hamamlar, *tiyatro* yaptırmış ve *içinde 431 ev ve bir limanı bulunun* bu küçük yerleşimi surlarla çevirmiştir.

Galata'nın kentleşmesi, bir ticaret merkezi, bir koloni ve bağımsız bir yönetim haline gelmesi Cenevizlerle olmuştur. 13. yüzyıl ortalarında buraya yerleşen ve Galata'yı *Azapkapı'dan Galata Kulesi ve Tophane'ye kadar genişletmiş olan* Cenevizliler Bizans İmparatorundan aldıkları imtiyazlarla 14. yüzyıl başlarında bu bölgeyi surlarla çevirerek, bir İtalyan kenti görünümünde tamamen Ceneviz *özerk bölgesi* haline getirmişlerdir.

İstanbul'un fethinden hemen sonra 1455 yılında bir sayım yapılmış ve Galata'da Cenevizli ve Rumlardan başka Ermeniler ve Yahudilerin de yaşadıkları saptanmıştır. *1476 tarihli bir belgeye göre;* Galata'da 535 Müslüman evine karşılık 592 Rum evi, 62 Ermeni evi ve 332 *Frenk* evi ve 260 *dükkân* kayıtlıydı.

Galata adının kökenine dair birkaç görüş vardır. Haliç'in kuzeyindeki bu bölgede yoğun incirlik alanlarının, incir *bahçelerinin bulunmasından ötürü Galata'ya Türkçe'si "incirlik" olan Syka veya Sykin denilmekteydi. İlk olarak Grek dilinde "karşıdaki Sykai" anlamındaki "peran en Sykais" şeklinde belirtilmekteydi. Cenevizlilerin Galata için "karşı" anlamına gelen Peran" sözcüğünü kullanmıştı.*

Bölgeyi çevreleyen surların tepe noktasındaki Galata Kulesi'nden *sonra günümüzde Taksim'e doğru yayılan* düzlükte gelişecek olan kente, daha sonra Levantenler, gayrimüslimler ve Avrupalılar Pera adını vermişlerdir. Osmanlı döneminde 16. yüzyıldan itibaren burada yaşamakta olan Venedik elçisinin oğluna atfen Türkler Beyoğlu adını vermişlerdir. (*Venedik elçisi (doj) olan prens Andrea Luigi Gritti (1454-1538) İstanbul'da görev yaptığı yıllarda bir Rum kadınla evlenmiş ve bu evliliğinden dünyaya gelen Aloisio, Türkler tarafından "Bey oğlu" olarak adlandırılmıştır. Aloisio Gritti'nin, Taksim belediye bahçesinin yakınındaki tepe üzerinde görkemli bir köşkü bulunmaktaydı. O dönemde Beyoğlu, Gritti'nin köşkünden Galatasaray'a kadar uzanan bölge idi.*)

Galata'nın etnik dokusuna gelince; Bir hayli kalabalık olduğu anlaşılan Galata Rum cemaati, Evliya Çelebi'ye göre 70 mahalle Rum evi vardı ve *Bizans dönemine tarihlenen on* Rum kilisesi yangınlarla yok olduğundan günümüze ulaşan kiliseler 19. yüzyıl ortalarında yeniden inşa edilmiştir. Fener Rum Ortodoks Patrikliği'ne bağlı Galata'daki Rum kiliseleri 1924'ten itibaren *Papa Eftim'in kurduğu* Türk Ortodoks Patrikhanesi yönetimine geçmiştir. *Kırım'dan getirilen* Kefeli Rumların kurmuş olduğu Panayia Kilisesi 1924'te Türk Ortodoksluğu Patriklik Merkezi olmuştur. Daha sonra Kefalonya Adalı Rumlarının kurduğu Aya Nikola Kilisesi'ni ve Sakızlı Rumlarının kurduğu Ayios İoannes Kilisesi'ni (Aya Yani) görmekteyiz. *Günümüzde* bu kilisede *Süryani Cemaati ibadet etmektedir.*

Ticaret Merkezi olan Galata'da fetih öncesi Ceneviz yönetiminde ve Osmanlı döneminde, Ege Adaları'nda yaşamakta olan gemici Rumların Galata'ya yoğun bir şekilde yerleşmiş olduğu görülmektedir. Aya Nikola Kilisesi 1965'ten beri Türk Ortodoksluğu yönetimindedir, ancak kapalıdır. Sadece Panayia Kilisesi açıktır fakat cemaati olmadığı için faal değildir. 1926'da Türk Ortodoksluğuna bağlanan Sotiros Hristos Kilisesi ise, 1956-1958 Menderes yıkımlarında Kemeraltı Caddesi açılırken ortadan kaldırılmış bir kilise olarak tarihe geçmiştir.

Galata'daki yabancı elçilikler çevresine yerleşmiş olan Latinler ve Levantenler, Fransızlar, İtalyan kolonileri, Cenevizliler, Venedikliler, Pisalılar, Katalanlar ve birçok Akdeniz ülkesinin ticaret ile uğraşan halkları Galata'da yaşamaya devam etmişlerdir. *İstanbul'un* fethinden sonra, Cenevizliler kentin anahtarını teslim etmişler ve barışçıl bir şekilde uyum sağladıkları için Fatih Sultan Mehmet tarafından verilen *ahitname* ile ticari hakları ve imtiyazları korunmuştur. Ancak surların bir kısmının yıktırıldığı ve silahların toplatıldığı bilinmektedir. Cenevizlilerin bağımsız yönetimleri bir süre sonra dini bir cemaat işlevi kazanmıştır. Cenevizliler *Azapkapı-Karaköy Meydanı, Haliç ve Bankalar Caddesi arasında yerleşmişlerdi* ve kiliseleri de özellikle Perşembe Pazarı civarındaydı. Ceneviz döneminde, 12. ve 13. yüzyıldan itibaren *var olan kiliseler* zamanla yangınlarla yok olmuş, yıkılmış yerlerine yıkılmış, yerlerine cami, Rüstem Paşa Kervansarayı gibi *yeni* yapılar yapılmıştır. *Galata'daki en eski Osmanlı yapısı Fatih Bedesteni de buradadır.* Mesela San Francisco Kilisesi yanmış ve daha sonra da yerine bir cami yapılmış (*Yeni Cami*), fakat cami de yandığından ve bugünkü kent görünümü içinde *bunun* yerini hırdavatçılar çarşısı almıştır.

Cenevizlilerden günümüze kadar gelen mevcut kiliselerine bakacak olursak; 14. yüzyıldan **Saint Benoît Kilisesi**, çok saha eski bir kilisenin yerinde 17. yüzyılda inşa edilmiş olan Avusturya **Saint Georg Kilisesi** ve ilk inşası 14 yüzyıldan **Saint Pierre ve Saint Paul Kilisesi** *tarihsel* varlığını sürdürmektedir. Üç kilise de faaldir fakat Saint Benoît Kilisesi lise *kompleksi* içinde kapalı bir kilise görünümündedir. **Avusturya Saint Georg Kilisesi**, 14. yüzyıldan bir Ceneviz kilisesi iken 17. yüzyılda *yeniden yapılmış bir manastır kilisesidir* aslında. 20. yüzyıl başında *yenilenmiştir.* Manastır içindeki binalarda 1882'de kurulan iki mektep günümüzde Avusturya Lisesi ve Ticaret Okulu'dur.

En etkili, *dikkat çekici olan* Saint Pierre Saint Paul Kilisesi'nin *tarihsel geçmişidir.* Bu yapı aslında ilk inşası 13. yüzyılda Arap Camisi'nin yerinde *eski Bizans kilisesi üstüne yapılmış olan* **San Paolo ve San Domenico Kilisesi**'dir. *Esasen fethedilen bölgedeki en büyük kilisenin camiye çevrilme geleneği uygulanmış ve buraya yerleştirilen Müslümanlar için camiye dönüştürülmüş (1475) ve Galata Camisi adını almıştır.* 1492'de *İspanya'dan göçe zorlanan* Endülüslü Arapların bu caminin çevresine yerleştirilmesi ile de Galata Camisi, Arap Camisi olarak adlandırılmıştır. *Fatih, bu kiliseye karşılık, Latinlere başka bir yer tahsis etmiştir.* Bugün Galata Kulesi'nin alt tarafında görülen Saint Pierre ve

Saint Paul Kilisesi adıyla tanınan kilise, son olarak Fossati Kardeşlerden *Gaspare* Fossati tarafından 1841-1843 yıllarında inşa edilmiştir.

Galata'nın etnik dokusu içinde önemli bir yer tutan Yahudi cemaatinin 12. yüzyılda Pera'da esasen Galata sirtlarında kule civarında mahallelerinin bulunduğu, bunların Karay Musevileri oldukları, hatta Karaköy'ün adının, Karay Musevi'lerine dayandığı söylenmektedir. Ancak daha sonra Karaylar bu bölgeden Hasköy civarına taşınmıştır. Gördükleri baskılarla Orta ve Doğu Avrupa'dan göçe zorlanmış olan Aşkenaz Yahudileri Galata, Hasköy ve Balat'a, 1492'de İspanya'dan ve akabinde Portekiz'den göç eden Sefarad Yahudileri de yine bu bölgeye yerleşmişlerdir. Dolayısı ile 15. yüzyılda Musevilerin o dönemdeki sayıca azlığı bundan ötürüdür. Evliya Çelebi'ye göre 17. yüzyılda Galata'daki Yahudi cemaatinin bir mahallesi ve iki havrası vardır.

Günümüze kadar mevcut Yahudi Sinagogları ise, *halen faal olan* Yüksekaldırım Aşkenaz Sinagogu, *kültür merkezi olarak hizmet veren* Avusturyalıların Terziler Sinagogu, kapalı olan Ziya Paşa Caddesi'ndeki İtalyan Sefaradları Sinagogu, Zülfaris Sinagogu ve Neve Şalom Sinagogu'dur. *Tarihsel varlığı en eski sinagoglardan Karaköy Meydanı kenarındaki* Zülfaris Sinagogu 2000'lerde 500. Yıl Türk Musevileri Müzesi'ne dönüştürülmüştür ve 2015'e kadar müze işlevini korumuştur. Sinagog halen kapalıdır. 500. Yıl Türk Musevileri *Vakfı* Müzesi de bugün Neve Şalom Sinagogu'nun yanındaki binada Neve Şalom Sinagogu bünyesi içinde müze işlevini devam ettirmektedir. Neve Şalom Sinagogu, Büyük Hendek Sokak'ta 1950'lerde inşa edilmiş Sefarad Yahudi'lerine ait bir sinagogdur. Bu sinagog yakınlarında daha öncesinde bir mektebin varlığı bilinmektedir. Neve Şalom Sinagogu, söz konusu Musevi ilkokulunun bir parçası (*tören salonu*) sinagoga çevrilerek iki Musevi genç mimar tarafından inşa edilmiştir.

Evliya Çelebi Galata Ermenilerinin iki mahalle olduğunu söyler. Cenevizliler yönetimindeki Kırım Kefe'de Ermeniler çok etkin ve kalabalık bir halktı. Cenevizlilerle Kırım'da kurdukları dostluk ve ticaret ilişkilerinden faydalanarak Kırım'ın dünya limanlarıyla bağlantı kurarak dünyaya açılmasını isteyen Kefeli Ermeni tüccarlar, bu ilişkiye dayanarak, Cenevizlilerden aldıkları imtiyazla Galata'ya yerleşmişlerdir. Kefeli bir tüccar Ceneviz yönetiminden aldığı izinle satın aldığı arazide 14. yüzyıl başlarında halen yeni yapısı ile ayakta olan bir kilise inşa ettirmiştir. Birkaç kez yenilenen yapı, 1956-1958 yılları arasında Kemeraltı Caddesi açılırken istimlak edilerek yıktırılmıştır. Kilise vakfına kalan küçük arsa üstünde yeniden inşa edilen Surp Krikor Lusavoriç Apostolik Ermeni Kilisesi (1961-1966) yeni yapısıyla tarihsel varlığını yaşatmaktadır. İstanbul'da çağlar boyu yaşamış olan Ermenilerin, Bizans çağında sahip oldukları tek kilisedir ancak tarihi yarımada'daki başkent Konstantinopolis'te değil, kentin karşısındaki Galata'da inşa edilebilmiştir. Fetih sırasında da yaklaşık 1000 kadar Ermeni'nin İstanbul'da, Galata ve Pera'da yaşadığı bilgisi vardır. Galatalı Ermenilerin kilisenin çatısı altında çok daha eskiye tarihlenen bir mektebi vardı. Osmanlı Döneminde lise düzeyinde hizmet veren

bu okulun son inşası 1876 yılında yapılmıştır. Günümüzde T.C. Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı *Getronagan Özel Ermeni Lisesi* sadece bir lise olarak başarılı öğrenciler yetiştirmeye devam etmektedir.

19. Yüzyılın ilk yarısında misyonerlik faaliyetleri sonucunda kadim Ermeni Apostolik Kilisesi'nden ayrılıklar yaşanmış, Sultan II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid'in onay fermanı ile Katolik Ermeni ve Protestan Ermeni cemaatleri kurulmuştur. Galata'da Ermeniler bahsinde, Katolik Ermeni Patriklik merkezi olan, Kemeraltı Caddesi üzerinde bulunan *Surp Prgiç Katolik Ermeni Kilisesi*'ni (1834) de zikretmek gerekir.

Camilerde ve külliyelerde olduğu gibi, kilise, manastır ve sinagogların bünyesinde eğitim veren mektepler bulunurdu. Gerek Galata gerek Pera'da gayrimüslimlerin, okulların ve kilise korolarının yanı sıra sosyal ve kültürel amaçlı çeşitli eğitim ve dayanışma dernekleri ve benzeri kurumlar açılmıştır.

İstanbul'un fethinden sonra önce kıyı ve Galata Kulesi arasındaki mahalleler, daha sonra da Azapkapı-Karaköy-Voyvoda caddesi sınırları içindeki alan Türkleştirilmiş, bu sınırın dışında kalan mahalleler ise, kademeli olarak Türkleşmeye devam etmiştir. 17. yüzyılda Kule kapısının üst taraflarında büyük mezarlık alanı, hendek ve mezarlığın karşı tarafında Türk mahallesinin bulunduğu, ayrıca Kasımpaşa'nın sağ ve sol taraflarında bostan ve bahçelerin yer aldığı bilinmektedir. 15.-19.yüzyıllar arasında inşa edilmiş olan cami, mescit, türbe, hamam, sebil ve çeşme, han, kervansaray, medrese, mektep, bedesten Galata'nın Türk-İslâm kimliğine damgasını vurmuştur. 17. yüzyılda Galata başhisarında hiçbir Hristiyan evi mevcut değildi. Müslüman mahallelerine gayrimüslimlerin yerleşimi yasaktı. Türkler Galatasaray'dan Tophane'ye inen yolun çevresi, Tophane, Haliç kıyılarında ise Azapkapı Sokollu Camii çevresi ve az ilerdeki Kasımpaşa'ya yerleşmiş, Osmanlı askeri sanayisinin iki büyük merkezi Tophane-i Amire ve Tersane-i Amire Galata surlarının dışında kurulmuştur.

Cenevizlilerden sonra da aktif ve yoğun ticaret yaşamı devam etmiştir. 19. yüzyıl boyunca buraya yerleşen ve nüfusu giderek artan Rumların, Ermenilerin ve Yahudilerin çalışmalarıyla daha da gelişmiş ve büyük bir dünya ticaret merkezi haline gelmiştir. Galata, *payitaht* İstanbul'un en büyük limanıydı ve buradaki ticari aktiviteler ve *de sanayi*, Osmanlı yönetimi tarafından her zaman desteklenmiş, kesintiye uğramaksızın ve elbette ki kontrollü bir şekilde Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren devam etmiştir. Bu ticaret merkezinde kurulan hanlar, ithalat şirketleri, borsa, gümrük ve bütün bankerlik ve bankacılık işleri, sarraflar buraya özellikle Karaköy çevresine ve Bankalar Caddesine yerleşmişlerdir. 19. yüzyılda 80 civarında han inşa edilmiş ve bu hanlarda bahsi geçen mesleklerin ofisleri açılmıştır. Buralarda sadece yerli yani Osmanlı tebasına mensup halk değil ayrıca sayıları günden güne artan Avrupalıların da kurduğu ofisler vardı. Dolayısıyla önce Galata ve ardından Pera'ya doğru yayılan bölgede son derece kozmopolit bir yapılaşma ve yaşamın da eşzamanlı olarak

biçimlendiği görülmektedir. Galata hem Batılıların hem de Osmanlı'nın bir nevi buluştuğu noktaydı ve payitaht İstanbul'un bir dünya başkenti kimliği kazanmasında önemli rol oynamıştır.

*Galata Kule kapısından ve büyük hendekten itibaren önce Galata Sarayı'na kadar, daha sonra Taksim yönünde yayılacak olan Beyoğlu'nun gelişimi ise 19. yüzyıl ortalarına doğru olmuştur. Çok eski zamandan beri Beyoğlu'nun bağlarla-bahçelerle kaplı olduğu bilinmektedir. Buraya ilk yerleşenler Fransız ve Venedik elçilikleri olup, kiliseleri de elçilikler bünyesinde kurulmuştur. Tarihçiler Fransız Elçiliği'ndeki Saint Louis Kilisesi'ni ilk kilise olarak kaydederler. Böylelikle yavaş yavaş en aşağıdaki sıkışık ve dar alandan 16. yüzyıldan itibaren elçilikler Beyoğlu'na, Pera'ya yerleşmeye başlamışlar ve hızla çoğalmışlardır. Tünelden itibaren İstiklal Caddesi boyunca ve *caddenin civarında İsveç, Rus, Venedik, Hollanda, İtalyan, Fransız, İngiliz ve diğer elçilik sarayları sıralanmışlardı. Alman Elçiliği ise Caddenin dışında Taksim Gümüşsuyu'nda inşa edilmiştir.**

Aslında Pera'nın kentleşmesi hayli geç başlamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında modernleşmesi hız kazanmıştır. Ancak, 1870 yangınından sonra büyük kargir yapıların inşasıyla, *6. Belediye Dairesi'nin yoğun çalışmalarıyla* Batılı anlamda kentsel yapılaşma bu dönemde olmuştur. Galata'yı besleyen bu ticaret ağının, tüccar sınıfının ve elçiliklerin yaşam merkezi olarak Beyoğlu'nu seçtikleri ve gündelik hayatlarını burada idame ettikleri görülmektedir. *Beyoğlu'nda* Avrupalı bir yaşam tarzının hüküm sürdüğü, Osmanlı Batılılaşma ve modernleşme çağının da bu olguyu desteklediği görülmektedir. *Bu dönemde Tünel Meydanı ile Taksim Meydanı arasında yer alan İstiklâl Caddesi (Grand Rue de Pera/ Cadde-i Kebir) ekseninde, yabancı elçiliklerin çevresinde yer alan yabancı tiyatroların, lüks otellerin, pastane ve kahvehanelerin, mağazaların, din adamlarının yönetimindeki okul ve hastanelerin, Katolik kilise ve manastırlarının arasında, yer yer göze çarpan küçük cami minarelerine karşın, Beyoğlu, genellikle bir Hristiyan kenti kimliğini yansıtmaktaydı.*

20. yüzyıla kadar Beyoğlu'nun Taksim'e doğru genişleme ve şehirleşmesi devam etmiştir. *Beyoğlu'nun Cumhuriyet dönemindeki kentsel değişimi Taksim'de başlamıştır. 1925'te alınan kararla Taksim'in simge yapısı Cumhuriyet Anıtı'nın (1928), törenlere sahne olan meydanı ve çevre düzenlemesinin yapılmasıyla kozmopolit Beyoğlu çevresinin, Cumhuriyet Türkiye'si görünümü alması süreci başlamıştır.*

İstanbul Şehremaneti yani belediye teşkilatı 1855'te kurulmuş, İstanbul 14 belediye dairesine ayrılmıştı. Ancak belediyecilik hizmetleri ilk önce Galata'da ve Pera'da başlamıştır. Tarihi binası (1879-1883) Şişhane Meydanı'nda bulunan 6. Daire-i Belediye, bölgedeki belediyecilik hizmetleri için 1857'de kurulmuştur. Eş zamanlı olarak Galata'nın düzeltilme, yenilenme ve modern bir yapıya kavuşturma çalışmaları başlatılmış, İstanbul'daki ilk çağdaş kentsel uygulamalar Beyoğlu ve Galata'da gerçekleştirilmiştir. Avrupalılar, seyyahlar, ressam ve gravür ressamı Galata'yı betimleyerek,

yazarak, çizerek Galata'nın ve Pera'nın hem güzel yanlarını anlatmışlar hem de derme çatmalığına rağmen o mistik havayı Avrupa'ya taşımışlar ve böylece *bu bölgeyi* Avrupalıların ilgi odağı haline getirmişler. Beyoğlu'ndaki Beyaz Ruslar 1917 yılında Bolşevik *Devrimi*'nden sonra bu kozmopolit kompozisyona dahil olmuşlardır. Galata'da *Rus hacılar için yapılmış* apartmanların üst katlarında (19. yüzyıl) *kiliseler açılmış olup, halen 2/3 Rus kilisesi vardır. 20. yüzyılın ortalarına kadar Rus göçmenlerin hemen hepsi buradan da Avrupa'daki ülkelere ve Amerika'ya göç etmişlerdir.*

*Son söz olarak, bu bölgede yüzyıllar sürecinde oluşan Batılı anlamdaki kent kültüründen ötürü Galata ve Pera'ya Doğudaki Batı diyebiliriz. Bu kısa sunumda ticari ve sosyokültürel yaşamı anlatmak mümkün değildir. İstanbul'un kültürel mirasının katmanları arasında yer alan, buradaki renkli dokuyu yansıtan taşınabilir ve taşınamaz kültür varlıkları; gazete ve dergiler, görkemli dönem yapıları ve yaşanmışlıklara dair hatıratlar kentin kültürel belleğinde iz bırakmıştır. Her biri İstanbul'un zengin tarihine ışık tutan canlı tanıklardır. Öte yandan Galata ve Pera'da -ilk yerel yönetim uygulamalarında- hak ve görev bilinci kazanmış bir sınıfın, demokratik, katılımcı, etnik ve toplumsal dinamiklerden oluşan bir yapının varlığı, *bu bölgeyi ve İstanbul'u korumak ve yaşatmak isteyenler için somut bir örnek olarak durmaktadır.**

Burçin Altınsay Özgüner (Koruma Mimarı - ICOMOS Türkiye Milli Komitesi Başkanı):

Kültürel mirası, bir değerler dizgesi üzerinden anlamlandırarak; insan topluluklarının geçmişleri ve kimlikleri ile ilişkilendirdikleri maddi ve manevi yapılar, mekanlar, eserler, kültürel değerler, pratikler bilgi ve beceriler gibi unsurlar olarak tanımlayabiliriz. Bu anlamıyla kültürel miras, toplumların kültürel kimlikleri ve aidiyetleri ile bir bağ kurmakta çok etkin bir rol oynamaktadır. Bu kimliklerin ve aidiyetlerin inşasında bir tür araç, bir tutunma noktası olarak bir zemin oluşturmaktadır. Kültürel mirasa hafızanın somutlaştırdığı, gözle görünür olduğu nesnelere bütünü de diyebiliriz. Fakat hafızanın da sabit bir şey olmadığını, sürekli bir unutma - hatırlama döngüsü içinde geçmişte yaşanmış olayların bugünden bakılarak yeniden kurgulanması ile oluşan bir şey olduğunu biliyoruz. Hafızamız, geçmişin bir kaydı değil, yorumlanmasıdır diye düşünebiliriz. Dolayısıyla kültürel miras da geriye doğru bakılarak geçmişin içinden seçilen bazı unsurlarla tanımlanmaktadır.

Kültürel mirasa anlamını veren değerler zamana, topluma ve yere göre farklılaşabilmektedir. Farklı toplumların anlayışlarına ve ideolojilerine bağlı olarak geçmişlerin bazı unsurları seçilirken bazıları da gözden uzak tutulup silinebilmektedir. Bu bağlamda, kritik olan da zaten bu seçimlerin kimin tarafından ve nasıl yapıldığıdır. Çünkü kültürel miras hakkı burada devreye girmektedir. Kültürel miras tanımının bu anlam ve değerler üzerinden belirlenmesi; kültürel miras bilincinin kimlik ve aidiyet bağlantısı daha fazla vurgulanarak kültürel miras tanımının inşa edilmesi; dünyada kültürel miras farkındalığının artması; hem kendi kavramsal kapsama alanının genişlemesi hem de dünya üzerindeki

etkisinin artması; dünya miras alanlarının "Dünya Miras Listesi" mekanizması içinde çok çeşitli coğrafyalara uzanması ile dünya mirası kavramı, hepimizin ortak mirası bakışını öne sürmektedir. Bu bağlamda, kültürel miras farkındalığının artması, kültürel miras birincinin yükseltilmesi ve yaygınlaşması ile farklı insan topluluklarının karşılaşma noktaları ortaya çıkmaktadır.

İnsanlar kendilerine sunulan kültürel miras tanımı içinde, kendi geçmişlerinin izlerini; geçmişlerinde kendi yaşadıkları kısmını ya da tarafını; olayların kendi üzerindeki etkilerini, kendi kültürel kimliklerini ve hafızalarını göremeyince buna itiraz etmeye ve sorgulamaya başlıyorlar. İşte bu karşılaşma noktalarında çatışan, kesişen, pek de paylaşılmayan değerler de olduğu görünür hale geldi. İnsanlar, dünyanın kültürel mirası tanımlamaları içinde kendi geçmişlerinin yok sayıldığı, gizlendiği, gasp edildiği ve silindiği zaman bunlara sahip çıkarak haklarını talep ediyorlar, kendi varlıklarını da bu kültürel miras tanımı içinde haklı olarak görmek ve bulmak istiyorlar. Kültürel miras hakkı da bütün haklar gibi olmadığı zaman insanların dikkatini çekiyor ve onların bununla ilgili mücadeleleri başlıyor. Kültürel mirası tanımlayan değerleri belirlerken en başında, bu miras unsuru ile ilişkili bütün toplumların kendi değerlerinin ve görüşlerinin alınması, özgürce önceden bilgilendirilmiş rızasını alarak değerlerin tanımlanmasının esas olduğu hakkı ve kültürel mirası koruma ilişkisi bu değerlerin oluşturulmasından başlamaktadır. Bu konu ile ilgili dünyada, Faro Çerçeve Sözleşmesi, Buenos Aires Bildirgesi gibi çeşitli ilkeler ve politikalar düzeyinde belgeler üretilmektedir. ICOMOS'un 2020 yılında aldığı "kültürel mirasa insan odaklı yaklaşımlar" kararı çerçevesinde bütün toplumların kültürel miras içindeki varlığının gözetilmesi vurgulanmaktadır. ICOMOS'un Norveç öncülüğünde, "Bizim Ortak Onurumuz" (Our Common Dignity Initiative) hareketi başlamıştır. ICOMOS bünyesinde geliştirilen belgeler ve ilkeler öncelikle dünya mirası konuları ile ilgilenmektedir. Dolayısıyla dünyada kültürel miras hakkı konusu, artık kültürel mirasla birlikte düşünülen ve üzerinde ilkeler geliştirilen bir konudur. Türkiye'deki yasalarda, kültürel mirasla ilgili tanımlarımızı yapan ve nasıl uygulamalar yapacağımızı belirleyen unsurlar bulunmamaktadır. Dünya mirası ile ilgili konular olduğunda çalışmalar sadece dünya mirası alanlarının tanımlanması çerçevesinde kalmaktadır. Çünkü bizim yasalarımızda, kültürel miras değerleri geniş bir perspektiften görülmemekte, bu değerler eskilik ve estetik değer gibi çok kısıtlı tanımlamalarla belirlenmektedir. Kültürel miras ile ilgili yasalar, ne yapamayacağımızı belirtiyor, neler yapılabileceğimizi belirtmiyor, olasılıklara ve imkanlara yer vermiyor. Türkiye'de bir yer; kültürel miras, kültür varlığı veya sit alanı ilan edilir ve koruma bu çerçeve üzerinden tanımlanır. Bu tanımlama da farklı toplumların, kültürel miras haklarını ve manevi değerlerini gözetmeyen bir yargıdır. Aynı zamanda bu hak, Türkiye'de çok önemsenen mülkiyet hakkı ile de çatışır. Somut olmayan manevi değerlerle ve mirasla ilgili de yine dar anlamda tanımlar vardır. Somut olmayan mirasın müdahaleci bir tavırla koruma altına alınması aslında doğasına aykırıdır, bunların kendiliğinden sürmesidir esastır. Fakat somut olmayan miras, çeşitli darbelerle

kesintiye uğratıldıktan sonra yeniden geçmişe doğru canlandırma harekâtına girişiliyor ve sonuç itibarıyla bu mirasın unsurları gösterilen ve sergilenen bir nesneye dönüşüyor. Yasalarda ve tanımlamalarda kültürel miras, haklar bağlamında ele alındığında sahipleniş ve gerçek sahiplik olmak üzere ikilik ortaya çıkmaktadır. Kültürel mirasın, yasal mülk sahibi olan kişiler ve kültürel mirasın parçası olarak sahiplenen, burada hak iddia eden kesimler aynı yerde olmadığı için kültürel varlıklar ile taşıdıkları miras birbirinden kopmuş durumdadır.

Beyoğlu Senin girişiminde; Beyoğlu kimin, Beyoğlu'nun kültürel mirası kimin, Beyoğlu'nun kültürel mirasında kimlerin hakkı var ve Beyoğlu dediğimiz zaman neyi anlıyoruz sorgulamak gereklidir. 45 tane mahalleden oluşan yapay olarak çizilmiş sınırlarla büyük bir ilçenin adı mı Beyoğlu yoksa bir muhit mi yoksa zihinlerdeki *Pera*, *Beyoğlu*, *İstiklal*, *Taksim* kavramı mı, bunların üzerinde düşünmek gereklidir.

Cenevizliler artık burada değiller fakat onların yaptırdığı kule var ancak artık o kule de galiba turistlerin kulesi; Ceneviz Surlarının parçaları var fakat başka yapılar arasında gizlenmiş ve harap haldeler; Galata'ya belli bir dönem kişiliğini ve kimliğini veren Yahudiler, Rumlar ve Ermenilerin ibadethanelerinin bir kısmını görmekteyiz fakat evleri, dükkanları ve yaşamlarını artık görememekteyiz. Beyoğlu'na ismini veren bey de yok oğlu da burada değil; buraya ilk gelenler sefaretler, yapıları hala buradalar fakat konsolosluğa dönüştüler; Galata'dan Karaköy'e inerken yüksek kaldırım, burası bir liman şehri olması sebebiyle ihtiyacı olan bazı işlevleri karşılamaktaydı ve kültürel mirasının parçasıydı fakat o işlevi pek de hatırlamak istemiyoruz. Karaköy, su tesisatçıları ve onların yedek parçalarını satan dükkanlarının, acentelerinin mi, yoksa şık kafeler ile lüks otellerin mi; Perşembe Pazarı, hırdavatçıların mı yoksa buradan alışveriş etmek isteyen benim gibi mahallelinin mi yoksa 17. yüzyıldan kalma bir hanın bir odasında ağır makinelerle yay büken ustanın mı veya onu oradan atarak yerine lokanta açan lokanta sahibinin mi; limandaki yolcu binası, yolcuların mı, bizim mi; hatırlarsınız Galataport Projesi de "Tarih Senin Deniz Senin" sloganlarıyla tanıtılmıştı, o *sen* kimi kastediyor. Beni mi? Ben girebiliyorum ama girmeyenler de var. Beyoğlu sinemaları ile bilinir, 60'ların sonlarında kültürel yaşantının ve sinemalarının çok canlı olduğu Beyoğlu'nda, Yeşilçam vardı fakat Yeşilçam'da bir sokak adı olarak kaldı; ironik bir şekilde Emek Sineması'nı sokaktan kopartan restore edilmiş yapı ile Demirören yapısı arasında doğru Yeşilçam Sokağı uzatıldı fakat asıl Yeşilçam Sokağı orası değil arkadaki sokaktı; Yeşilçam Sokağı'ndan adını almış olan Türk sinemasının kalbi de artık Beyoğlu'nda değil; Emek Sineması da burada değil, bir AVM'nin içinde üst katta hayaleti var; Fitaş Sineması da dönüştü, parçalandı ve bölündü; bu 2 sinema da ticari işletmeler. Fitaşın dönüşümünün o kadar da üzerinde durmadık. Emek Sineması'nı farklı yapan tavan süslemeleri miydi, koltukları mıydı yoksa orayı işleten insanlar mıydı ve onların seyircilerle birlikte yarattığı ortam, sokakla ilişkisi miydi.

60'ların sonu 70'lere doğru Beyoğlu, giderek söndü, kenara itildi çünkü bütün ülkenin politikaları doğrultusunda sokaklar o kadar da tekin değildi, toplumun kıyasına kaçanların mekanı oldu. Taksim, politik mücadelelerin sahnesi oldu. 80'lerde herkes dağıldı, kimse Beyoğlu'nda çıkmadı. 80'lerin sonuna doğru biraz kırırdanmalar başladı. Beyoğlu'na bütün yönetimler damgalarını vurmak istemiştir ve her zaman ilk önce bir Beyoğlu'nun meselesini çözmek üzere bir şeyler yapılmıştır. 80'lerin sonunda da İstanbul Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, Beyoğlu'nu yaya yoluna çevirdi. Bu Beyoğlu için önemli bir kırılma noktası çünkü bu bir temizleme operasyonuydu. İstiklal Caddesi'nin yaya yoluna çevrilebilmesi için Tarlabası kurban edildi ve Tarlabası için çok büyük mücadeleler verildi. Bu temizlik bir ortam hazırladı ve 70'lerde 80'lerde gençliğini yaşayamamış olanlar Beyoğlu'na yayıldılar. Bu kişilerin çoğu da eski Solcular oldukları için üst kültür üretimini ve sanat üretimini buraya taşıdılar ve Beyoğlu'nda böyle bir hayat yeniden canlanmaya başladı. Bu bir çekim merkezi oluşturdu ve bu çekim merkezin etkisi ile buralarda yaşamak isteyen insanlar da gelmeye başladı. Galata, ve Cihangir gibi Beyoğlu etkisi altında olan alanlardaki eski yapılar konut olarak yeniden dönüştürülerek kullanılmaya başlandı. 2000'lere doğru daha genç olanlar katıldı ve barlar, kafeler, müzisyenler geldi. Aynı zamanda politik mücadelelerin ve bazı kenarda kalmış kesimlerin sesini duyurdukları, burada mücadelelerini verdikleri yer oldu. Beyoğlu, 2010'da Kültür Başkenti oldu. 2010 Kültür Başkenti çalışmalarının kültürel miras üzerinde güçlü ve kalıcı bir etkisini göremiyoruz. Beyoğlu çekim merkezi olunca sermaye de buraya geldi ve arkasından da büyük rant projeleri geldi. Bunlardan en belirgin olanları; Demirören yapısı, Grand Pera adı verilmiş olan Cercle D'orient yapısı ve Tarlabası 360 Projeleri. Bu projeler, Beyoğlu'nun tabiatını ve Beyoğlu'nun kimliğini anlamayan, ölçeğini kavrayamayan projelerdir, cepheci bir yaklaşımla getirilen büyük ölçekli projeler ile temizlik yapıldı. Bu projelerin hepsi de tarihi canlandırmak ve yeniden ayağa kaldırmak için sözde koruma adı altında yapıldı. Gezi Olayları oldu ve baskılar artınca Beyoğlu'ndan kaçış başladı. Sonrasında da pandemi oldu. Arafta Bir Beyoğlu çalışmasının önemli bulgusuna göre, Beyoğlu'nun belirleyici özelliği sürekli değişim ve dönüşüm halinde olmasıdır. Bu dönüşüm anlarında, farklı kesimlerin yanyana düştüğünü ve birbirlerinden öğrendikleriyle etkileşim halinde olduklarını belirtmektedirler.

Beyoğlu, çok katmandan oluşan fakat tarihsel katmanlar olarak üst üste yığılmış katlardan değil; farklı insan toplulukları, milletler, dini inanışlar, toplumlar, sınıflar, hükmedenler ve hükmedilenler tarafından yaratılan ve bunlar birbirlerinden çözülerek ayrılabilir katmanlar değil; bunlar dönüşerek, iç içe geçmiş ve Beyoğlu'nun kültürel mirasını oluşturmuşlardır.

Prof. Dr. Zeynep Enlil (Şehir Plancısı - Yıldız Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi/ ICOMOS Türkiye Milli Komitesi Üyesi):

Beyoğlu'nun kültür mirası konusunu; kentsel bellek, yerin ruhu ve kültürel haklar olmak üzere birbiriyle ilişkili üç kavram çerçevesinde ele alacağım. Bu kavramların her biri yapılı çevre, kentsel işlevler ya da ekonomik yapı ve sosyo-kültürel yapı ile yakından ilişkili ve bunların üzerinde önemli izdüşümleri var .

Kentsel bellek, kültürel mirasın çeşitli katmanlarından oluşmaktadır ve bu katmanlarının tümünün korunması gereklidir. Miras, tarih boyunca üst üste birikerek gelen çok çeşitli katmanların bir arada olduğu bir varlık. Kentsel belleğimizi oluşturan bu katmanlar, mevcut yasalar çerçevesinde tanımlanmış bir miras değeri atfedilmiş olmasa dahi – örneğin 20. yüzyıl modern mimarlık örnekleri gibi- korunmaya değer varlıklardır. Ancak, inşaat ve gayrimenkul geliştirmeye dayalı bir ekonomik modelin benimsendiği ülkemizde bu katmaların korunması son derece sorunlu bir alan haline gelmiştir. Bu modelin, yukarıdan aşağı kararlarla bizatihi devlet tarafından uygulandığını, yıkarak, yıkıp yeniden yaparak kentsel çevrenin çeşitli katmanlarının yok edildiğini görmekteyiz. Bu model, kimi zaman devlet eliyle yürütülmekte, kimi zaman piyasa güçlerine bırakılmakta, kimi zaman ise piyasa süreçlerini harekete geçirecek, piyasa aktörlerine alan açacak politikalar benimsenerek düzenlemeler yapılmaktadır. Bu yıkarak yapma kültürü, neo-liberal politikaların bize dayattığı önemli bir sorunsala işaret etmekte ve yıkarak yapmanın da bir koruma uygulaması kabul edildiği bir ortamı tariflemektedir. Bunun en çarpıcı örneğini ise kısaca Yenileme Yasası olarak andığımız 5366 sayılı yasa oluşturmaktadır 5366 sayılı Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun daha adından başlayarak önemli bir ikileme işaret etmektedir. Böyle bir ortamda kültürel mirası ve yapılı çevrenin kentsel hafızamızı oluşturan çeşitli katmanlarını korumak giderek daha da zorlaşmaktadır. Bugün çeşitli ölçeklerde, hem Türkiye genelinde hem İstanbul'da hem de Beyoğlu'nda bu katmanları oluşturan kent dokularının kamusal yapıların kapalı uçlu süreçler içerisinde alınan tepeden inme kararlar ile yok oluşuna şahit oluyoruz. Bu süreç içerisinde deprem, bir meşruiyet aracı olarak kullanılmakta; deprem tehdidi, sürekli olarak yıkıp yeniden yapmayı meşrulaştıran bir gerekçe olarak araçsallaştırılmaktadır. Parsel bazında alınan kararlarla da kültürel miras ve bu kültürel mirası oluşturan katmanlar yok edilmekte ya da geri dönülmez bir biçimde zedelenmektedir. Oysa, ait oldukları dönemlerin tarihi, mimari, teknolojik, toplumsal ve kültürel değerlerini yansıtan tüm bu katmanlar kent kimliğini, yerin ruhunu oluşturan ve dolayısıyla kentsel ve toplumsal hafızanın parçası olan unsurlardır. Kent bir ilişkiler bütünüdür; insanlar arasındaki ilişkilerin, insanın mekanla olan ilişkilerinin ve insanların içinde yaşayarak toplumla kurdukları ilişkilerin bütünüdür. Bu farklı katmanlar ve bu katmanlar arasındaki ilişkiler, kentin gelişim sürecini, bir sürekliliği anlatır. Yıkıp yapmaya odaklı politikalar, koruma adına yapılan yanlış müdahaleler ise bu süreklilik içerisinde kopuşlara neden olmaktadır. Bu kopuşlar, hem kentsel belleğin hem de kolektif belleğin yitimi demektir. Yıkıma uğrayan, yıkılıp yeniden yapılan, yanlış

müdahalelere maruz kalan kentsel mekanlarda, sadece fiziksel yapılar yitirilmiyor; bir yandan da yaşanmışlıklar, yer duygusu, yerin ruhu, o yere ait olmanın anıları yok oluyor. Örneğin; Narmanlı Han restore edildi, bina yerinde duruyor fakat o Narmanlı Han eskinin Narmanlı Han'ı değil. Neredeyse iki yüz yıllık yapının tarihsel geçmişinden, oradaki yaşanmışlıklardan hiçbir iz kalmadı, sadece kafelerle dolu bir tüketim mekanı haline geldi Narmanlı Han. Dolayısıyla geçmişin izlerini yok eden bu modeli, kolektif belleğimize, anılarımıza ve kültürel değerlerimize bir taarruz olarak da addedebiliriz.

Bu bağlamda, kültürel mirasın korunması, kentsel belleğin korunması ve yerin ruhunun korunması bir hak haline gelmeye başlamakta ve kültürel miras olarak addettiğimiz, kolektif belleğimizin bir parçası olan, aidiyet duygumuzu, kimliğimizi oluşturan yerleri ve yapıları koruma hakkımız doğmaktadır. Hak meselesini kent hakkı kavramıyla bütünleştirmek mümkündür. Aynı zamanda kültürel miras ve mirasın korunması konusu, insan hakları bağlamında ele alınmaya başlamıştır. Kültürel mirasın insan hakları çerçevesinde ele alınması ile daha soyut olan insan hakları kavramı mekanda somutlaşarak insan hakları algısında yeni bir aşamayı temsil etmektedir. Bu açıdan, Avrupa Konseyi'nin 2005'te kabul ettiği kısaca "Faro Sözleşmesi" olarak anılan "Kültür Mirasının Toplum İçin Değeri" konulu Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi kültürel mirasa bir insan hakkı olarak bakmak açıdan önemli bir adımdır. Bu sözleşme kültürel miras ve koruma kavramlarının kapsamını genişletmiştir. Koruma düşüncesinin gelişimine bakıldığında; ilk ortaya çıkışında nesne odaklı bir bakış açısı söz konusu iken, daha sonra anıtsal yapıların korunması düşüncesi benimsenmiş, sonrasında kültürel miras kavramının kapsamı giderek genişlemiş anıtsal yapıların içinde yer aldığı kentsel ortamın, sıradan yapılardan oluşan kentsel dokunun da korumaya değer olduğu kabul edilmiştir. Faro Çerçeve Sözleşmesi ise bu bakış açısını daha da genişleterek kültürel mirası, üzerinde hak sahibi olunan önemli bir kaynak olarak tanımlamaktadır. Sözleşmenin getirdiği en önemli kavramsal değişim kültürel mirasa, miras ile ilişki kuran insanların perspektifinden bakıyor olması ve kültürel mirası önemli kılanın mirasın öz niteliğinden ziyade insanların bu varlıklara atfettiği değerler, yüklediği anlamlar olduğuna vurgu yapmasıdır. Bu nedenle Faro Çerçeve Sözleşmesi, mirasın yönetiminin sadece uzmanların yetki alanında bir konu olmaktan çıkması gerektiğini, uzmanların yanı sıra toplumların, sıradan insanların da söz sahibi olması gerektiğini belirtmektedir. Böylelikle mirasın sadece uzmanların toplum adına neyin değerli olduğuna karar verdiği bir konu olmaktan çıkarak toplumun bizatihi kendisinin tüm farklı renkleri, geçmişi ve geçmişe ait değerleri ile sahiplendiği, bu değerleri dillendirdiği, onları yeniden keşfe çıktığı ve hatta yeniden ürettiği bir toplumsal yorumlama alanı olduğunu ifade etmektedir.

Ben konuşmamın bundan sonraki bölümünü büyük ölçüde Erdem Eryazıcıoğlu'nun Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde tamamlamış olduğu ve Türkiye'deki koruma sistemini kültürel miras ve insan hakları bağlamında ele alan çok önemli ve kapsamlı olan doktora tezi

çalışmasına dayandıracağım. Yazıcıoğlu, kültürel mirasın haklar meselesi ile ilişkilendirildiği farklı boyutları ele almaktadır. Bunlardan birincisi kültürel mirasın fiziksel boyutudur. Kültürel miras, içinde bulunduğu fiziksel mekan ile etkileşim içindedir ve mekanın içindeki rolünü belirlemektedir. Kültürel miras içinde bulunduğu çevrenin kimliğini belirlemede, mekanın ruhunu oluşturmada ve mekanı sadece fiziksel mekan olarak değil, anlamlandırılmış ve benimsenmiş bir yere dönüştürmektedir. Kültürel miras içinde bulunduğu yerleşmenin dinamiklerinden olumlu ve olumsuz yönlerde etkilemektedir. Dolayısıyla tarihi alanlarda, özgün işlevlerin sürdürülmesi, kentsel gelişmeden kaynaklanan nüfus ve yapılaşma baskılarının önlenmesi önem kazanmaktadır. Bu dinamikler iyi yönetilemediği takdirde yerel kimliğin yozlaşması, bozulması ve kaybolması gibi yerel kültürel kimliği olumsuz etkileyen sonuçlarla karşılaşmaktadır. Bu da kültürel hakların ihlali anlamına gelmektedir. İkinci boyut ekonomik boyuttur. Günümüzün neo-liberal dünyasında kültürel mirasın ekonomik boyutu ön plana çıkmaktadır ve kültürel miras bir kazanç kapısı haline gelmiş durumdadır. Kültürel Miras, eskiden olduğu gibi artık sübvansede edilen bir konu olmak yerine bir yatırım aracı, bir birikim aracı olarak görülmeye başlanmış, metalaşmıştır. Bu durum da kendi içinde başka sorunları yaratmaya başlamıştır. Bu oluşuma en iyi örneği turizm üzerinden vermek mümkündür. Kültürel miras turizm eksenli politikaların kentleri markalaştırarak pazarlama stratejilerinin önemli bir aracı haline gelmiş; ekonomik kaygılarla sermayeye, turistlere, işletmelere cazip bir ortam yaratmak amacıyla dönüştürülmeye başlanmıştır. Böylece kültürel miras öğeleri ve kültürel miras alanları kamusal mekan olma niteliğini yitirmekte, "çitlenerek" özel alan haline dönüştürülmekte. mirasa erişim konusunda ciddi eşitsizlikler ortaya çıkarmaktadır. Buraya erişemeyen kesimlerin hakları ihlal edilmiş ve sınırlandırılmış olmaktadır. Toplumsal açıdan baktığımızda kültürel mirasın, kuşaktan kuşağa aktarılarak yeniden keşfedilen, yeniden yorumlanan ve yeniden üretilen bir toplumsal eylem alanı olma özelliği taşıdığını söyleyebiliriz. Bu yönüyle kültürel miras, toplumsal kimliği şekillendirmede, aidiyet duygusunu güçlendirmede, soyut bir nitelik taşıyan kimliğe ve kültüre somut bir fiziksel gerçeklik kazandırmada önemli bir rol oynamaktadır. Koruma sürecinde verilen yanlış kararlarla kültürel mirasın çevresinden yalıtılması, köhnemeye terk edilmesi ve miras alanlarının farklı toplumsal grupların kullanımına kapanması ise insanlığın ortak miras alanlarından yararlanma hakkını kısıtlamış olmaktadır.

Kültürel miras, kültürel kimliğin bir ifadesidir. Kültürel kimliğin devamlılığının sağlanmasında, kültürel toplulukların oluşmasında önemli rol oynamakta, kültürlerarası bir diyalogun ortak paydasını teşkil etmekte ve kültürel çeşitliliğin ortamını hazırlamaktadır. ICOMOS'un Nara Sözleşmesi kültürel çeşitliliğin ve buna bağlı olarak miras çeşitliliğinin korunmasını ve geliştirilmesini önerir; bunu insani gelişmişliğin bir göstergesi addeder. Kültürel çeşitliliğin korunmaması, daha tekdüze hal alması da bir hak meselesidir. Neyi korunmaya değer bulduğumuza, neyi korumayı ya da korumamayı seçtiğimize,

neyi kim için koruduğumuza dair kararlar önem taşımakta; bu kararların kültürel çeşitliliği azaltan nitelikte olması da bir hak ihlali meselesi haline gelmektedir.

Yasal yönetsel boyut ise kültürel mirasın ne olduğu ve nasıl korunacağı hakkındaki ilkeleri belirleyen düzenlemelerdir. Fakat bunların açık ve şeffaf olması, yatay örgütlenmelere, katılıma olanak sağlayan nitelikte olması ve kültürel mirasa böyle bir çerçeveden yaklaşılması önem taşımaktadır. Ancak böyle olduğu zaman eşitlik ilkesi, ayrımcılığa uğramama hakkı, katılım hakkı, barınma hakkı ve mülkiyet hakkı gibi diğer insan haklarının işletilmeye başlamasından söz edilebilir. Ülkemizdeki yasal düzenlemelere bakıldığında örneğin 5366 sayılı yasa ve bu yasanın uygulanmasında izlenen pratiklerin koruma alanında hakları problematik hale getirdiği görülmektedir.

Son olarak, kültürel miras alanları politik kaynak olarak da tanımlanmaktadır. Örneğin miraslaştırma yolu ile herhangi bir grubun üyeleri arasında dayanışmayı arttırmak, onlarla başkaları arasındaki ayrımları vurgulayarak bir farklılaşma yaratmak, kendi gücünü pekiştirmek, kendi ideolojisini yansıtmak, bazı katmanları dışlamak, marjinalize etmek, bir ötekileştirme aracı olarak kullanmak söz konusu olabilmektedir. Bir sosyo-politik düzenin ve ideolojik çerçevenin meşrulaştırılarak sağlamlştırılması, bir kültürel hegemonya inşası için kullanılması da kültürel mirasın politik boyutunu oluşturmaktadır.

Kentsel belleğin, yerin ruhunun ve kültürel hakların korunabilmesi için Beyoğlu'nun kültür mirasına bu farklı boyutlar çerçevesinde bakmak gerekmektedir.

DEĞERLENDİRME VE KAPANIŞ

Koruma Mimarı - ICOMOS Türkiye Milli Komitesi Başkanı Burçin Altınsay Özgüner:

Bir şey eklemek istiyorum. Koruma meselesine gelince hemen tarihi yapıların restorasyonu başlanıyor işe ve bu zaten yıpranmış yapılarda bütün kültürel miras ve koruma meselesini çözmeye çalışıyoruz. Böylelikle o yapılar üzerinde baskı artıyor, dayanmazlar buna. Kent ölçeğine baktığımızda elbette bu yapılar tek başlarına durmuyorlar başka pek çok yapıyla bir aradalar. Kültür varlıklarının üzerine yüklediğimizi bu yükü başka alanlara aktarmalıyız, bunların korunması için çözümler bu kadar çok değerle yüklenmemiş olan, kültürel varlık *olmayan* yapılarda ve alanlarda bulunabilir. Bu da *büyük temizlik projeleriyle olmaz; köşe bucak ince temizlik gerekiyor ya da havalandırma* diyelim buna. Tarihi yapıların nefes almaları gerekiyor, bir nefes alanı, esneme alanı yaratmak zorundayız. Tek tek her hanede, nasıl bir yerde ve nerede yaşamak istedikleri, kültürel mirastan ne anladıkları, kültürel varlık ilan edilmiş bir yapıda yaşamak isteyip istemedikleri, neden istemedikleri, o yerden ne beledikleri sorulmalı. Onların öncelikli dertleri kültürel mirasın korunması değildir çünkü başka pek

çok sorunları var. Başka disiplinlerin de katkısıyla bu sahipleniş ve sahiplikleri buluşturacak başka örüntüler oluşturmak zorundayız. Ve Beyoğlu'nun her zaman ticari işlevi olduğunu ve ölçeğini gözden kaçırmamalıyız, küçük ölçekli bir yer Beyoğlu.

Şehir Planlama Müdürlüğü Katılım Koordinatörü Miray Özkan:

Beyoğlu Senin çalışmasında, 45 mahalle ve bu mahalledeki insanların ihtiyaçları, sorunları ve talepleri üzerine epey odaklanılmaktadır. Buradaki çalışmalar hala devam etmektedir fakat bu mahallelerde insanların hayat koşullarına ve kentsel koşullara ilişkin çok ciddi sorunlar vardır.

Somut kültürel miras, binaları bu ihtiyaçlar ile eşleştirebilmek ve bağlantıyı kurmak için önemli bir bağlantı noktası olabilir ve bu çalışma böyle bir noktaya götürülebilir. Mahalle evi, barınma evi, okul kreş gibi ve başka bir takım sosyal ihtiyaçlara ilişkin çok fazla mekana ihtiyaç var fakat boş alan neredeyse yok. Bütün bu ihtiyaçlarını düşünürken 6 temayı sürekli bir arada düşünmek gerekmektedir.

Önümüzdeki süreçte, kültürel miras ve kültürel miras hakkıyla bu hakları bir arada nasıl değerlendirebiliriz konusunu tartışmaya açmayı düşünüyoruz.

Burada güncel meselelerden bir tanesi de göçmen meselesidir. Burada kayıtlı olmayan ya da kayıtlı olan pek çok ülkeden gelen göçmen nüfus var ve bu konu ile ilgili de ay sonunda bir sunumu olacak ayrı bir araştırma yürütüyoruz. Şu anda bu insanlar, kültürel miras yapılarının kullanıcıları ve yapının kültürel mirası ile herhangi bir bağlantıları büyük ihtimalle yok. Bunun gibi kültürel miras hakkı ile birleşen bir sürü konu var.

Panel Moderatörü Ayşe Ege Yıldırım panel çıktılarını şöyle özetledi:

Kentsel kararlara, kentsel ve toplumsal politikalara, belediyenin yapabileceği işlere ilişkin kararları konuşarak, dinleyerek ve anlatarak oluşturmayı sonucunda da sentezini yapabilmeyi hedefliyoruz. Bugünkü panel de bu açıdan çok büyük katkılar sunmaktadır.

Beyoğlu'nun doğası çoğulcudur, ölçeği küçüktür. Yerin ruhu korunmalı, kolektif bellek yaşatılmalıdır. Tek bir miras söylemi dayatılmaz, "yıkıp yapma kültürü" değişmelidir. "Beyoğlu Bizim!" diyerek sözlerini bitirdi ve kapanışı yaptı.